

HANS BENDER'İN HİKAYELERİNDE HAYVAN MOTİFLERİ VE SEMBOLİK İFADELERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK*

Savaş sonrası Alman Edebiyatında hikayeleri ile tanınan Hans Bender'in eserlerinde hayvanların önemli bir yeri vardır. Bender, çeşitli hayvanları hikayelerinin merkezine yerleştirerek, onların doğal özelliklerinden kaynaklanan sembolik anlamları ustalıkla kullanmakta ve bu suretle yansıtmak istediği sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. "Torçello'nun Köpeği" (der Hund von Torcello), "Kurtlar Geri Geliyor" (die Wölfe kommen zurück), "Koyun Kanı" (Schafsblut), "İlyan'ın Güvercinleri" (Ilias Tauben.), "Bir Ayı Tavana Kadar Büyüyor" (ein Bär wächst bis zum Dach), gibi hikayelerinde başlıkları hayvanların oluşturması, onun bu konuya verdiği önemin açık bir delilidir. Bundan başka 1957'de yayınlanan ve hikayelerinin bir bölümünü ihtiva eden eserine "Kurtlar ve Güvercinler" (Wölfe und Tauben) adını vererek, kurt ve güvercinin oluşturduğu doğal çelişkiden kaynaklanan sembolik anlamla okuyucunun esere karşı ilgisini arttırmaktadır.

Hayvanların Bender'deki yeri ve önemini bu kısa açıklamasından sonra yazarın hikayelerinde ortaya çıkan hayvan motiflerini ve sembolik ifadelerini sırasıyla inceleyelim :

"Torçello'nun Köpeği" isimli hikayede Bender, Venedik'de Markus Meydanında toplanan turistlere güleryüze yaklaşan ve onlara yardım etmeye çalışan sıcakkanlı, kültürlü ve son derece nüktedan yaşlı İtalyanla, tatillerini geçirmek üzere Almanya'dan buraya gelmiş bulunan genç bir çiftin aralarında geçen anlaşmazlığı Torçello adasındaki bir köpeğin davranışı ile çözmektedir. Hikayede köpek, sadakat ve sevgiyi sembolize et-

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

mektedir. Köpeğin bu sembolik rolü hikayenin ana motifini oluşturmaktadır. Tatillerinin son günlerini geçirmekte olan Margot ve eşi (birinci tekil şahıs anlatıcı) tatil sonu ruh halinden kaynaklanan sinirli ve bunalmış bir günlerinde yaşlı İtalyanla Venedik'in Markus meydanında karşılaşırlar. Yaşlı İtalyan, yaşlılığından kaynaklanan bir takım hoş gitmeyecek özelliklerine rağmen

"ayaklarını sürüyerek yürüyor, ağızından salyaları akıyor, bıyığından önündeki peçeteye ve gömleğine çorba damlıyor, hatta bütün elbisesi kokuyordu"⁽¹⁾

karşılaştığı insanlarla kolay temas kurabilen, hoşsohbet bir insandır. Fakat Margot çiftine dostca yaklaştığı, onlara şehrin görülmeye değer yerlerini gezdirdiği, hiç bir karşılık beklemeden seve seve yardım ettiği halde üzerlerinde olumlu bir etki bırakamaz. Margot ve eşi hoşlanmadıkları bu iyi niyetli insandan bir an önce yakayı sıyırmaya çalışmaktadırlar.

"Hayır, bu adam öyle kolaylıkla baştan savılacak gibi değildi."⁽²⁾ Bender'in İtalya seyahatlerini konu olarak işlediği diğer hikayelerinde olduğu gibi kuzeyden gelen soğuk çift güneyin sıcakkanlı, sevecen insanını anlayamamakta ve onun candan davranışını yanlış yorumlamaktadır. Teknik ve sanayinin manen çökerttiği kuzey insanı her şeyi maddiyatla değerlendirdiği için güneyli insanın samimi duygularını, insan sevgisini kavrayamamaktadır. Margot ve eşi ertesi gün tekrar buluşmaya söz verdikleri halde ihtiyarı atlatırlar ve haritada tesadüfen keşfettikleri Torçello isimli adaya gitmeye karar verirler. Torçello'da onları, ilk bakışta insanda hiç bir sempati uyandırmayan, bakımsız bir sokak köpeği karşılar. Margot ve eşi tıpkı Markus Meydanındaki İhtiyar gibi kendilerine sevgi ve sadakate yaklaşan, onlara adayı gezmelerinde rehberlik etmeye çalışan köpeği de başlarından defetmek isterler.

"Onu yanımızdan kovmak için her çareye başvurduk. Ona ayağımla tekme attım, ama o bunu oyun sandı, bir yerini paramadan ayakkabımı ısırıldı."⁽³⁾

Onların bütün bu çabalarına rağmen köpek yanlarından ayrılmaz ve adanın görülmeye değer yerlerini gezmelerine yardım eder. Köpeğin bu bağlılık ve sevgi gösterisi hikayede Markus Meydanındaki yaşlı İtalyanla paralellik arz etmektedir. Bender, yaşlı İtalyanın genç Alman çiftine karşı

(1) Bender, Hans-Worte-Bilder-Menschen, München 1969, s. 159.

(2) Bender, s. 159.

(3) Bender, s. 160.

gösterdiği davranışlarındaki samimiyeti ve iyi niyeti, Torçello'daki köpeğin sadakti sembolize eden doğal özelliğinden yararlanarak etkin bir biçimde vurgulamaktadır. Yazar, manen yozlaşmış, manevi ufku daralmış çağımız Alman insanını eleştirdiği bu hikayesinde köpek motifini zıt figürler arasına uzlaştırıcı, daha doğrusu genç çifti uyarıcı bir unsur olarak yerleştirmekte ve bu suretle yaşlı İtalyanın tam anlamıyla anlaşılmasını sağlamaktadır.

Margot ve esi Torçello'dan ayrılıp tekrar Venedik'e döndüklerinde yaşlı adamla bir kez daha karşılaşır ve yaşlı İtalyan onlara,

"Venedik'i anlamak için Torçello'yu tanımak gerekir."⁽⁴⁾

der. Böylece köpek motifi Alman çiftinin ihtiyar İtalyana karşı gösterdiği kabalığın farkına varmasında en etkin rolü oynamıştır.

Bender'in köpeği figür olarak kullandığı diğer hikayelerinde genellikle korunmaya muhtaç, yaşlı ve kimsesiz tipler yanlarında birer köpek taşımaktadırlar. Köpek bu insanlara sadık bir dost olmakta ve onların bu yalnız dönemlerinde sevgiyle bağlanabilecekleri bir arkadaş olmaktadır. Bender, yaşlı insan ve köpek ikilisiyle savaş sonrasında süratle sanayileşen ve gelişen Almanya'da toplum yapısının ve aile düzeninin değişmesini, eski neslin genç kusaklar tarafından bir kenara itilerek terk edilmesini ve yaşlıların sürekli yalnızlığa mahkûm edilmiş olmalarını dile getirmektedir. Köpek burada yine vefalı bir arkadaş özelliği ile ortaya çıkarak hikayelerde yaşlı neslin sorunlarının daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

"Sahildeki Çayırılıkta" (Auf den Uferwiesen) isimli hikayede ortaya çıkan yaşlı figür, suya girmekten korktuğu için daha önceki sahibinden çok eziyet çekmiş olduğunu iddia ettiği köpeği Uschi'ye olan sevgisini söyle dile getirmektedir.

"Önceki sahibi suya giremediği için zavallı yarattığı devamlı dövmüştü. O zamandan beri sahile gelmeye korkar. Ben onu hiç dövmem. Böyle küçük, sevimli bir hayvanı dövmek cinayettir, değil mi?"⁽⁵⁾

Bu sırada kendisini dinlemekte olan Peter ve Lilo isimli gençler şöyle düşünmektedirler :

"Çok şükür", diye Lilo iç geçirdi. "Böyle köpekle dolaşan yaşlılar sinirime dokunuyor."⁽⁶⁾

(4) Bender, s. 162.

(5) Bender, s. 104.

(6) Bender, s. 105.

Yeni nesilden ilgi görmeyen ve dışlanan yaşlı tipler için köpek vazgeçilmez bir dayanak, onları hayata bağlayan vefalı bir arkadaş olmaktadır.

"Tatlı İç Çekme Çağında" (Im Alter der süssen Seufzer) adlı hikayenin yaşlı ve kimsesiz figürü doktor Werner'de, hiç kimseye bir zararı dokunmadığı halde gençlerden pek alaka görmemektedir. Bundan dolayı tüm güven ve sevgisini yanından ayırmadığı köpeği Baldur'a göstermekte ve tekdüze hayatını onunla paylaşmaktadır.

Bu hikayelerde köpek, çağımız modern Almanya'sında yeni nesle yabancılaşan yaşlıları hayata bağlayan sevgi ve güveni sembolize etmektedir.

"Mary Long" isimli hikayenin kadın figürü Mary toplum dışına itilmiş bir kadındır. Yalnızlığını gidermek için şehir dışındaki kulübesinin yanında bulunan köpek barınaklarına gider ve orada köpeklerle konuşur, dertleşir, ve onlara şöyle der :

"Erkekler gibisiniz! Tıpkı erkekler gibi; tıpkı onlar gibi yapışkan ve çılgın... evet! sizleri tanıyorum, sizleri iyi tanıyorum, sizi gidi yalancılar, sizi gidi sevilme delisi sahtekarlar!"(7)

Köpekler burada yine tabii davranış ve özellikleriyle Mary'nin iç dünyasına yerleşmiş olan erkek imajının ortaya çıkmasında temel unsuru oluşturmaktadırlar. Bender'in köpek motifi ile gerçekleştirdiği bu benzetmesinde, Mary'nin o zamana kadar erkeklerle olan ilişkisinin şekli açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Köpekler, Mary'nin gözündeki erkek imajını en etkin bir biçimde yansıtmakta ve onun bu konudaki probleminin okuyucu tarafından en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi, köpek Bender'de genellikle kendi doğal rolü içinde ortaya çıkmakta ve bu rol içinde yansıttığı alegorik manâ sayesinde ele alınan sorunların daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

— II —

Bender'de önem arz eden diğer bir hayvan motifi de "kurt"dur. "Kurtlar Geri Geliyor" (die Wölfe kommen zurück) adlı hikayede ortaya çıkan bu hayvan tipi, savaştan kaynaklanan ve insanlığı devamlı tehdit eden korku ve dehşeti sembolize etmektedir. Bender bu hikayesinde Krasno Scheri isimli bir Rus kasabasında İkinci Dünya Savaşı sonrası bir

(7) Bender, s. 73.

Alman esirin karşılaştığı olayları anlatmaktadır. Maxim isimli bu esir, işde çalıştırılmak üzere evinde kaldığı köy yöneticisinin, okul dönüşü kurt tehlikesine maruz kalan çocuklarını, kurtarmak için kendi hayatını hiç reddüt etmeden tehlikeye atar ve eline aldığı bir tırpanla çocukları karışlamak için okul yoluna gider. Rus yönetici ve esir Alman Maxim arasında oluşan bu yakınlaşma ve dayanışmanın sebebi tehlikeye maruz kalan çocuklardır. Okul yolundaki çocukları kurtlardan korumak için iki eski düşman, esir eden ve esir müşterek hareket etmektedirler.

"Çocuklar sözlerini tamamlayamadılar ve her ikisinin arkasına kümellendiler. Yönetici baltasını kaldırdı, Maxim'de tırpanını."⁽⁸⁾

Çocuk burada barışın ve insan sevgisinin odak noktasını teşkil etmektedir.

Rus yönetici ve Maxim çocukları korumaya aldıklarında kurt sürüleri sükün eder :

"Sessizce, dalga dalga, vahşi bir sürü görünümünde kurtlar cadde boyunca önümüzden geçiyorlardı. Sıra, sıra, sırt sırta, sessiz, Bu sürünün arkasında, kar fırtınasında şu an görünmeyen başka sürülerin, yüzlerce sürünün olduğu artık kesindi. Bazı hayvanlar o kadar yakın geçiyorlardı ki Kaburga kemikleri görülebiliyordu. Kemikleri kasları, soyulmuş tüyleri altında eklem yerleri görünüyordu. Dilleri ağızlarından sarkıyordu. "Onları açlık güdüyordu." Açlık onları, önlerinden geçtikleri avlarını göremeyecek kadar körleştirmişti. Hava gittikçe kararıyor ve kurt sürülerinin geçişleri bitmiyordu. Sürülerin geçişleri daha ne kadar sürecek? Ne kadar zamandan beri geçiyorlardı acaba? Saatlerdir. Sibirya'nın bütün kurtları."⁽⁹⁾

Anlatıcı kurt sürülerinin geçişini tavsir ederken realiteyi aşmakta ve gerçeğin dışına çıkmaktadır. Çünkü sürülerin geçişi saatler geçtiği halde son bulmamaktadır. Böyle sayısız kurdun sürüler halinde, sonu gelmez bir biçimde geçmesi gerçek dışı bir olaydır. Modern kısa hikayede genellikle uygulanan ve en tipik örneklerini I. Aichinger'de gördüğümüz bu anlatım tekniğini Bender bu ikayesinde ustaca kullanarak, gerçeküstü tasvir içinde yerleştirdiği bir benzetme ile asıl anlatmak istediğini, vermek istediği mesajı, etkin bir şekilde dile getirmektedir.

(8) Bender, s. 51.

(9) Bender, s. 51.

"Aynı bu şekilde (yukarda tasvir edilen kurt sürüleri gibi) ordular düşman şehirlerine girdiler. Bir suskunluk, aşağılama ve nefret duvarı düşman şehirlerine. İnsanlar onların önünden bir köşeye kaçıyorlar, ışıklarını söndürüyor, korkudan nefes alamıyorlardı. Gözlerini yumuyorlar ve kalp atışlarını dışardaki düşmanların duyacağını ve kapılarını kırıp içeriye rastgele ateş edeceklerini düşünüyorlardı."⁽¹⁰⁾

Gerçek üstü tavsirde, kurdun vahşi görünümü arkasında insan tabiatı, insanın savaşa neden teşkil eden saldırgan özelliği ima edilmektedir. Kurt sürüleri savaşan orduları, şuursuzca saldıran askerleri alegorik bir biçimde yansıtmaktadır. Hikayenin sonunda

"Kurtlar geri dönüyor, onlar barışın kokusunu aldılar"⁽¹¹⁾

sözyle anlatıcı, barışı tehdit eden güç olarak kurtların dönüşünü göstermektedir. Bender, kurt sembolü ile ikinci dünya savaşından sonra özlemini çektiği ve sürekli tesisi için yazar olarak büyük çaba sarfettiği dünya barışını tedit eden en büyük telikenin insanın saldırgan ve vahşi yönü olduğunu vurgulamaktadır. Kurt, insanın yaradılışında var olan saldırganlık içgüdüsünü sembolize etmektedir. W. Zimmermann, Bender'in bu hikayesi hakkında yazdığı bir yorumunda bu hususu "İnsan insanın kurdur" (homo hominis lupus)⁽¹²⁾ şeklinde açıklamaktadır.

— III —

"Koyun Kanı" (Schafsblut) isimli hikayede ortaya çıkan koyun, Bender'de saflığı ve masumiyeti sembolize eden bir hayvandır. Hikayede Amerikan işgali altındaki bir Alman köyünde bir çobanın karşılaştığı zorluklar anlatılmaktadır. Birlik komutanı bir kaç ay sonra talim yapacakları sahada koyunlarını olatmakta olan çobandan, sürüsünü bir an önce oradan uzaklaştırmasını istemektedir. Bu durumda başka otlak bulamayan çobanın koyunlarını kesmekten başka çaresi kalmamaktadır. Anlatıcı hikayenin ilk cümlesinde militarizmin katı kuralları ile karşı karşıya kalan güçsüz ve korunmaya muhtaç koyunları trajik bir biçimde tasvir ederek okuyucunun metne duygusal yaklaşımını sağlamaktadır.

(10) Bender, s. 51.

(11) Bender, s. 51.

(12) Zimmermann, Werner, Deutsche Prosadichtung der Gegenwart, Düsseldorf, s. 90.

"Sürüyü ağıla sokmuştu. Büyük kapının kanatları açıktı. Arkada karanlıkta koyunlar birbirine sokulmuştu, sırt sırta, beyazımsı, gri, yünden suskun tepelikler. Yüzleri öne dönüktü, burunları, gözleri, gözyaşı çukurları."⁽¹³⁾

Anlatıcı, "Gözyaşı çukurları" sözüyle koyunların, karşı gelemedikleri değişmez kaderlerini sanki sezmişler gibi ağladıklarını dile getirmektedir. Koyun burada savaşın acımasızca yok ettiği tabiatı ve onun biçare, masum canlılarını sembolize etmektedir. Bender, koyunun doğal özellikleri olan saf ve masum görünüşü, uysal davranışı ve kolay teslimiyetini ön planda tutarak hikayenin merkezine yerleştirdiği bu hayvanın sembolik fonksiyonunu belirlemiştir. Hikayede koyunlarına kıyamayan çoban, arkadaşları Alex'den "Koyunlarımı kesemiyorum" cümlesinin İngilizcesini öğrenir ve komutana gider. Talimgahta karşılaştığı Amerikalı askerlere, ezberlediği bu sözü İngilizce tekrarlar. "I kill not my sheep"⁽¹⁴⁾. Fakat askerler onu yanlış anlarlar ve ona yardım ettikleri inancıyla koyunları keserler. Koyunların hiç debelenmeden ve karşı koymadan kesilişlerini anlatıcı şöyle ifade etmektedir :

"Suskun devriliyorlar, yana yatıyorlardı. Kanlar yere damlıyor, ayakları sarsılıp çırpınıyordu. Ne diye melemiyorlardı? Hiç olmazsa meleyebilirlerdi. Acaba isteyerek mi ölüyorlardı?"⁽¹⁵⁾

Çaresizce boyun eğme rolü içinde koyun, savaşın kurbanı olan günahsız ve korumasız canlıları temsil etmektedir.

Bender'in "Beni Bağışla" (for give me)) adlı bir başka hikayesinde ise koyun, harbin son yıllarında cepheye sürülen günahsız, olanlardan habersiz gençlerin acımasızca kurban edilmelerini sembolize etmektedir.

Hikayede, savaşın son günlerinde bir kasabayı düşman işgaline karşı savunmak için kasabanın dışında mevzilenen kuvvetlere gönüllü olarak katılan fanatik gençlerden biri olan Siegbert, çatışma başladığı an gizlendiği siperden, aşağıda olup bitenleri görmek için çocuksu bir merak ve acemilikle başını çıkardığı an vurulur. Anlatıcı, boynundan kan fışkıran Siegbert'i kilise duvarında daha önce gördüğünü belirttiği "Tanrının Kuzusu" tasvirine benzetmektedir.

"Kilisede bir resim vardı : Bir kupa üzerinde tanrının kuzusu. Kırmızı bir kavis halinde kan boyundaki açık bir yaradan kupanın kenarına damlıyordu. Şu an Siegbert de tıpkı öyleydi."⁽¹⁶⁾

(13) Bender, s. 67.

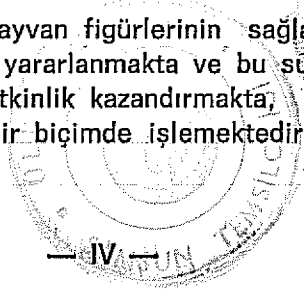
(14) Bender s. 69.

(15) Bender, s. 71.

(16) Bender, s. 54.

Kilisedeki kuzu tasviri Siegbert'in durumunu daha fazla bir şey söylemeye gerek duyulmayacak bir açıklıkla yansıtmaktadır. Bender, "Tanrının Kuzusu" tasvirinde, masumiyeti ve saflığı sembolize eden kuzu figürü ile Siegbert'in durumunu aynileştirirken onun şahsında, savaşın son yıllarında cepheye sürülen ve bile bile kurban edilen çocuk yaştaki Alman gençlerini dile getirmektedir.

Görüldüğü gibi yazar, hayvan figürlerinin sağladığı sembolik imkanlardan son derece ustalıkla yararlanmakta ve bu suretle anlatmak istediği meseleye derinlik ve etkinlik kazandırmakta, onu okuyucunun hafızasına adeta silinmeyecek bir biçimde işlemektedir.



Bender'in işlediği diğer bir hayvan figürü olan ayı, "Bir Ayı Tavana Kadar Büyüyor" (Ein Bär wächst bis zum Dach) adlı hikayede ortaya çıkmaktadır. Burada, hayvanat bahçesinden bir ayı yavrusu çalan üç çocuğun serüveni anlatılmaktadır. Çaldıkları ayı yavrusunu bahçelerindeki garaja saklayan çocuklar her gün çeşitli yiyecekler getirerek ona ihtimamla bakarlar. Daha sonra, gittikçe büyüyen ayının kendileri için tehlikeli olmaya başladığını anlayarak onu salıverirler. Şehirde panik yaratan ayı bir müddet sonra yakalanarak hayvanat bahçesine geri getirilir.

Kısaca muhtevasını özetlediğimiz hikayede ayı figürü alegorik bir rol icra etmekte ve bu suretle hikayenin didaktik yönünü oluşturmaktadır.

Ayı yavrusu, gençleri cezbeden tehlikeli serüvenleri, düşünmeden yapılan işleri sembolize etmektedir. Hikayenin başlığını oluşturan "Bir Ayı Tavana Kadar Büyüyor" mecazi ifadede yazar, boyundan büyük işlere kalkışanların sonunda altından kalkamayacakları güçlüklerle uğryabileceklerini ima etmektedir. Çocuklar sırf merak ve serüven hevesiyle, kimsenin sahip olamayacağını düşündükleri bir oyuncak elde etmek için giriştikleri bu tehlikeli işin doğuracağı sonuçlardan habersizdirler.

"Hayır, hiç kimsenin böyle güzel bir oyuncağı olmamıştı"⁽¹⁷⁾

Karşılarındaki ayı yavrusu ise patlamaya hazır bir mermi gibi etrafını tehdit etmektedir.

(17) Bender, s. 233.

"Kurşun gibi gerilmiş yerde yatıyordu"⁽¹⁸⁾

Gittikçe büyüyen ayı yavrusu sonunda kendisine yiycek getiren çocuğa saldırarak pençesiyle sırtını yaralar.

Bender, çocukların sadece merak ve macera hevesinden, sonuçlarını değerlendiremedikleri tehlikeli işlere girerek hem kendilerine hem de topluma verebilecekleri zararlara, figür ve sembol tesbitindeki stilistik ustalığı yanında - on yaşlarında çocuklar ve ayı yavrusu - pedagojik yönünün güçlülüğü sayesinde genç neslin ve eğitimcilerin dikkatini çekmektedir. Ayının doğal vahşiliğinden kaynaklanan davranışları hikayenin alegorik yapısını oluşturmakta ve bu alegorik doku içinde yazar didaktik işlevini tamamlamaktadır.

(18) Bender, s. 233.